

Temetőfeltárás a Bécsi úton

(Budapest, III. ker., Bécsi út 96/b.,
Hrsz.: 14724/1, 14721/2)

A Budapesti Műszaki Főiskola – a Felsőoktatási Reform Program keretében megvalósuló – új oktatási létesítménye a Bécsi út 96/b. alatti egyesített ingatlanokon épül fel. A leendő épületek körülbelül 3100 négyzetméter nagyságú területén az építkezés megkezdése előtt régészeti feltárást folytattunk. A kutatásra 2003. április 9. – október 14. között került sor.

A megvalósítandó épületegyüttes – a korábbi ásások (FACSÁDY 2000, 2003, HABLE 2001, TOPÁL 1993, TOPÁL 2003) és az adattári adatok alapján – az úgynevezett Bécsi úti temető, a katonaváros nyugati temetőjének területén létesül, garázs-, illetve mélygarázs szintje a római kori objektumokat teljes mértékben megsemmisíti.

A feltárandó telkek a Bécsi úttól nyugat felé folyamatosan, majd meredekebben emelkednek, a munka során végzett geológiai megfigyelések azonban a maitól némileg eltérő korabeli terepviszonyokat rögzítettek. Az utóbbi évszázad során végzett tereprendezések, építkezések nyomán a felszín kiegyenlítettebbé vált. Mindszenty Andrea és Horváth Zoltán geológusok földtani-talajtani megfigyeléseit Krolopp Endre malakológiai vizsgálataival kiegészítve a terület ösközméleti rekonstrukciójára is lehetőség nyílt. (MINDSZENTY–HORVÁTH 2003) A bolygatlan altalajt a

Excavation at a cemetery in Bécsi Road

(Budapest III, 96/b Bécsi Road,
Ln: 14724/1 and 14721/2)

A new educational establishment, the Budapest Technical High School, will be realised within the framework of the Reform Project for Higher Education on connected lots at 96/b Bécsi Road. Archaeological excavations were conducted prior to the start of the construction work on the approximately 3100 square metres territory of the planned buildings between April 9 and October 14, 2003.

On the basis of previous excavation work (FACSÁDY 2000, 2003, HABLE 2001; TOPÁL 1993, 2003) and archival data, the building complex will fall in the area of the so-called Bécsi Road cemetery, the western cemetery of the Military Town. The deep parking garage will entirely destroy features from the Roman period.

The investigated lots gradually, then steeply, rise westwards from Bécsi Road. The geological observations made during the course of the excavations, however, indicated that the contemporary relief was somewhat different from the modern one. Repeated landscaping and construction levelled the surface in the last century. From Endre Krolopp's malacological analyses and Andrea Mindszenty and Zoltán Horváth geologists' geological and pedological observations, a complex environmental reconstruction could be made of the area (MINDSZENTY–HORVÁTH

1. kép: Összkép az ásatás első szakaszában
Fig. 1: General view from the first phase of the excavations

pleisztocén kori édesvízi mészkő alkotta, mely források meglétére is utal a területen. Erre rakódott a világos, löszös, kőzetlisztes és a szürkésbarna agyag. A geo-pedológiai vizsgálat lejtős tömegmozgást és vízfolyás nyomait állapította meg. Emberi megtelepedésre, objektumokra utaló nyomot csak a római korból találtunk. E korszak után a terület mind a régészeti, mind a geológiai megfigyelések alapján évszázadokig humán használaton kívüli, füves térség volt. A Bécsi út és a hegyoldal közötti, a római korban is még létező térszíni mélyedés természetes eredetű, ennek nyugati oldalától a mai Doberdó út felé a hegyoldal meredeken emelkedett. A terület domborzati viszonyai nemesak kelet–nyugati irányban tértek el, hanem az altalaj az előbbinél kisebb mértékben észak–északnyugat felé is mélyült. Az ásatás során felbukkanó édesvízi mészkő tömbök egy része a meredek hegyoldaltól csúszott a terület keleti, mélyebb részeire. A szabálytalan alakú, azonos dőlésszögű kövek mellett a római rétegben is több darab, szabályos, elnagyoltan faragott mészkő tömb bukkant elő az objektumok között. A kövek előkészítettsége egy, a feltárás helyétől magasabban

2003). The undisturbed substratum was comprised of Pleistocene freshwater limestone indicating the existence of springs in the region. Light coloured, loessy, powdered rock and greyish brown clay was deposited on top. The geological and pedological investigations indicate mass movements in the direction of the slope and traces of flowing water. Remains of settlement could be observed only from the Roman period. Both the archaeological and the geological observations provide evidence that after the Roman period the territory was uninhabited for centuries and became covered by grass. The depression between Bécsi Road and the hillside, which still existed in the Roman period, was a natural phenomenon. The hillside rose steeply on its western side toward the modern Doberdó Road. The relief was different not only in an east–west direction but the substratum deepened to a lesser extent towards the north – northwest as well. Some of the freshwater limestone blocks uncovered during the excavation slipped down from the steep hillside to the deeper eastern areas of the territory. Apart from these irregularly shaped blocks

fekvő kőbánya, illetve kőfaragó – előkészítő műhely meglétére utal, ahonnan a kövek a mélyebben fekvő temetőrész területére csúszhattak.

A kutatást a tervezett épületegyüttes nyugati épülete alatt, annak északnyugati végén, a Doberdó út mellett kezdtük meg. Az itt húzott kutatóárokban vegyes, római-val kevert kerámiatöredékek kerültek elő, objektumot nem találtunk. Az épület déli oldalán további kutatóárokkal behatároltuk a római temetőt, mely késői szakaszában a hegyoldal meredek lejtőjére is felhúzódott. Ezzel párhuzamosan megkezdtük a Bécsi út mentén készülő épület alatti feltárás első, majd júniustól a második részét is. Az újkori épületalapot a római szintbe mélyedtek, középkori réteg nem volt. (A középkor jelenlétét csak két darab sérült, szórvány érem jelzi.) A terület legészakibb keskeny sávja a római temetőparcellán kívül esett. Itt a lejtőn lecsúszott és természetes alakulatú mészkövek felhasználásával, kiegészítésével készült járósínek, forrásokra utaló nyomok kerültek elő.

A feltárás során megtaláltuk a temetőrész nyugati és északi határát, amit egy-egy szárazfalazással készült, a korabeli terepalakulatot követő, 80 centiméter vastag fal mutat. (1. kép) A kerítésfal mentén és a sírok között járófelületek, útrétegek részleteit bontottunk ki, helyenként a falazat megújítását, elplanírozását is megfigyelhettük. A temető nyugati oldalában öntött falazattal készült, terrazzóval bélelt vízvezeték haladt, mely a Doberdó utca feletti hegyoldalban lévő források egyikének vizét szállíthatta dél felé. (2. kép) Munkaterületünk határain belül dokumentálhattuk, a vízvezeték észak–déli irányú szakaszán kívül, fordulásának ívét, s északnyugat–délkeleti irányú, a hegyoldalba fúródó részét is kibontottuk. A vízvezeték a temető hasz-

2. kép: A vízvezeték részlete
Fig. 2: Detail of the water channel

which had a uniform inclination, numerous roughly dressed, regular limestone blocks were uncovered in the Roman layer between the features. The fact that the blocks were dressed suggests that a quarry and a workshop for the preparation and dressing of the rock existed at a higher elevation. The dressed blocks would have slipped down to the lower territory of this fragment of the cemetery.

The investigations began under the western building of the future building complex, at its northwestern end by Doberdó Road. The trench opened here contained sherds mixed with Roman pottery fragments although no features were found. The edge of the Roman cemetery, which climbed the steep hillside in its late phase, was found in another test trench. At

nálati ideje alatt épült meg, s a temetkezések folytatódtak annak megszűnése után is.

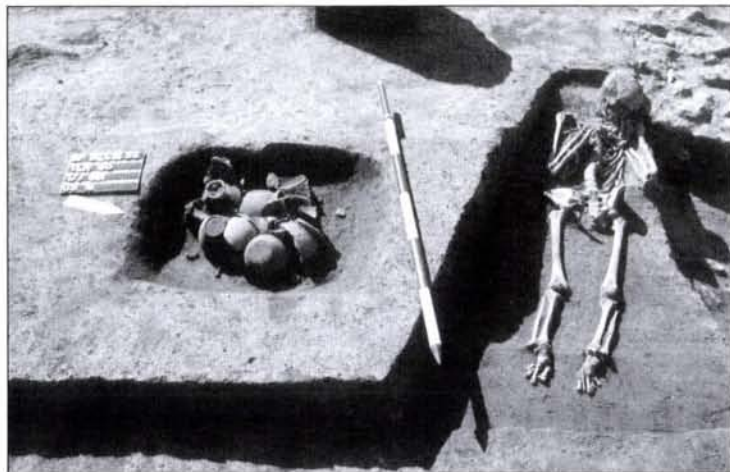
A temetőparcella hosszú ideig használatban volt, a leletek alapján már a Kr. u. 2. század során temetkeztek itt, s folyamatosan kerültek földbe sírok a 4. század végéig, sőt valószínűleg az 5. század elejéig. A 2003. ásatási időszakban összesen 214 sírt bontottunk ki, s hamvasztásos és csontvázas rítusú temetkezéseket egyaránt feltártunk. A temetkezési mód rendkívül változatos volt. A legnagyobb számban (124 sír) szórthamvas sírok fordultak elő, de két urnasír is előkerült. A hamvasztásos sírok között kőlapokkal fedett, kőpakolással borított változatok is voltak. Több sír oldalát kikapasztották. Néhány sír négyzet alakú, falazott sírkertben feküdt, négy ilyen jellegű temetkezés került elő. A csontvázas sírok többsége koporsó nélküli temetkezés volt, de hét darab tegulákból és hat kőlapokból összeállított sírt találtunk. A hosszú használati időt nemcsak a leletanyag bizonyítja, hanem a gyakori egymásra temetkezések is. A munka során több rétegben bukkantunk ezekre a sírok-

the same time, we initiated the first phase of the excavation under the future building on Bécsi Road, which was followed by the second phase of the work in June. The foundations of the modern houses extended down into the Roman layer, while the medieval layers were missing. (Only two damaged, stray coins represented medieval times.) The northernmost, narrowest zone of this territory lay outside the Roman cemetery lot. Here, traces of floor levels made partly from the natural limestone blocks that had slipped down from the hillside as well as springs were uncovered.

In the course of the excavations, we located the western and northern borders of the cemetery fragment, each edge with an 80 cm wide wall made in a dry-wall technique (Fig. 1). Both walls followed the contemporary relief. The fragments of floor levels and road layers were uncovered along the fencing wall and between the graves. At a few spots the renewal and the levelling of the wall could also be observed. An water conduit made of cast-in-situ walls and lined with terrazzo ran along the western side of the cemetery and carried

3. kép: Gyermeksírok
játék melléklettel
Fig. 3: Toys as grave-goods
from children's graves

4. kép: Részlet a temetőből
Fig. 4: Detail from the cemetery

ra, melyek közül a legmélyebbre leásottak már a löszös-sziklás bolygatatlan altalajba mélyedtek bele. A felnőttek mellett 12 csecsemő és kisgyermek sírja (3. kép) került elő, közöttük imbrexszel fedett sír is. A sírok mérete, alakja, iránya is igen változatos, csakúgy, mint a mellékletadás mértéke. (4-5. kép) Melléklet nélkül eltemetettek, egy-egy, a ruházathoz tartozó, a használatnak megfelelő helyzetű ékszert viselők sírjai éppúgy megtalálhatók voltak a temetőben, mint a gazdag mellékletű sírok. Az egymásra temetkezések miatti részleges bolygatáson kívül is több, erősen bolygatott, feldúlt sírt találtunk. A hamvasztásos rítussal eltemetettek a temető-rész délkeleti részén koncentráálódtak, míg a csontvázas sírok főként a nyugati részen kerültek elő. A sírcsoportok között időbeli eltolódást is meg lehet figyelni. A hegyoldal lábánál, a temető nyugati részén szabályos sorban álltak a kőlapokból összeállított sírok, melyek mindegyike feldúlt volt, több személyhez tartozó, részleges csontvázmaradványokat tartalmazott. A sírok kőlapjai a budai hegyekben található édesvízi mészkőből készültek. A Bécsi úthoz közeli, keleti sávban kevés temetkezés maradt ránk,

the water from one of the springs above the Doberdó Road towards the south (Fig. 2). We could document the segment running north-south, the bend as well as the northwest-southeast running stretch of the water conduit, which latter ran into the hillside. The water conduit was built during the active time of the cemetery although graves continued to be opened even after the water conduit stopped functioning.

The cemetery parcel was in use for a long time. The finds indicate that the first burials can be dated from the AD 2nd century and graves were continuously dug into the area until the end of the 4th century and probably even up to the beginning of the 5th century. Altogether 214 graves with both cremation and inhumation rites were unearthed during the 2003 excavation season. The burial methods were very diverse. In the overwhelming majority of the graves (124 graves) the ashes were scattered, although in two graves we found urns. Among the cremation burials, some were covered with a stone slab or by a heap of stone blocks. Numerous graves had plastered walls. A few graves

s ezt a számot csak részben magyarázza a későbbi tereprendezés pusztítása.

A leletanyag egy része a ruházathoz tartozó ékszerek, viseleti tárgyak közül került ki, például gyöngysorok, különböző típusú ruhakapcsoló tűk, karperecek, gyűrűk, másik része a halottak túlvilági utazására sírba helyezett élelemtartó edények, mécsesek, érmek és egyéb használati tárgyak. Utóbbiak közül az egyik hamvasztásos sírből előkerült bronzedényt és bronz edényfület, valamint üvegcorsókat, illatszerez üvegeket emelhetjük ki. Több sírba helyeztek ládikát, amiről veretek tanúskodnak. A viszonylag épségben megmaradt sírok között 44-ben volt érem is, a gyermekeket pedig sokszor játékaikkal együtt temették el. Az ékszerek többnyire csontból vagy bronzból készült, Aquincumban általánosan használt darabok voltak, de a kevésbé maradandó vasból készült karperec és gyűrű is került elő.

5. kép: Fiatal lány sírja gazdag melléklettel
Fig. 5: Rich grave goods from the burial of a young girl

lay in a square, walled graveyard and four of this type of burial came to light. Most of the inhumation burials had no coffins. At the same time, we found seven graves built of tegulae and six graves constructed from stone slabs. Another proof of the long-term use of the cemetery is the frequent superposition of the graves. We found these graves in consecutive layers, the deepest graves extending down into the loessy, rocky undisturbed virgin soil. Beside adults, we found the graves of 12 infants and small children (Fig. 3), one of them covered with imbrex. The measurements, proportions and orientation of the graves were also diverse just like the number of grave-goods (Figs. 4-5). We could find bodies buried without grave-goods, ones with a few pieces of jewellery worn on the clothing and found in this position and richly furnished burials. Apart from the partial disturbance caused by the superposition, we discovered many badly disturbed, disturbed graves as well. The cremation burials clustered in the south-eastern part of this cemetery fragment, while the inhumation burials were mostly found in its western part. A chronological divergence could also be observed among the grave groups. The graves constructed from stone slabs stood at regular intervals in the western part of the cemetery by the foot of the hill. All of them had been disturbed and they contained the fragmentary skeletons of more than one person. The stone slabs were made of freshwater limestone from the Buda hills. Only a few burials were preserved in the eastern zone close to Bécsi Road, which is only partially explained by demolition caused by later landscaping.

Some of the finds were items of jewellery worn on clothing and articles of dress

6. kép: A római kocsisír kibontás közben a beleásott későrómai sírral
 Fig. 6: The Roman wagon grave during cleaning with the Late Roman grave dug into it

A temető kiemelkedő jelentőségű lelete a 162. számú sír, mely, lovakkal együtt elföldelt római kocsis maradványait rejtette. A területen élő őslakosság, a kelta-craviscusok a halottak túlvilági utazását kocsin képzeltek, s a rómaiaktól átvett szokásuk szerint állított sírköveiken ezt a jelenetet is megörökítették. Keveseknek jutott az a kiváltság, hogy megengedhették maguknak egy valódi, díszes kocsis – vagy részei – sírba vitelét. Kelet-Pannoniából több kocsisemetekezést vagy arra utaló nyomot ismerünk, városi környezetben, városi temetőben lévő, illetve Aquincumig idáig azonban egyet sem. (PALÁGYI–NAGY 2000, 150; ZSIDI 2003, 57.) A temetkezésre a temető használatának korai szakaszában kerülhetett sor, s egy 4. században eltemetett leány sírja csak kis részét rongálta meg. (6. kép) A körülbelül 3,6×3,6 méter méretű, a sziklák közé mélyített gödör északi oldalán voltak csak

e.g. necklaces, various brooches, bracelets, and finger-rings. Another part of the finds comprised vessels, lamps, coins and other articles of use intended to help the journey made by the dead to the other world. Among the latter would be included a bronze vessel and a bronze vessel handle found in a cremation burial as well as glass jugs and scent bottles. Several graves contained caskets as suggested by the remaining casket fittings. Forty-four of the relatively well preserved graves contained coins, while the children were often buried together with their toys. Most of the pieces of jewellery represent common artefacts in Aquincum. They could also be made of bone or bronze, although a few bracelets and rings made of less enduring iron were also found.

The most significant find from the entire cemetery comes from grave no. 162,

égésnyomok. A fa részek szenesedésének mértékéből, a lómaradványok épségéből a máglya lefojtását feltételezhetjük. A kötféken vezetett két lovat – egy fiatal, 3 és fél éves, és egy idős, 18 éves kancát (a lovak vizsgálatát, koruk és nemük megállapítását Lyublyanovics Kyra végezte, akinek munkáját köszönöm) a helyszínen taglózták le, s dobták a sírgödörbe, a szétszedett kocsi részeivel egyidejűleg. A két ló a gödörbe kerülés pillanatában még mozgott, egyikük oldalán feküdt, a másik részben az előbbin, „rogyasztott” pózban. A kocsi részei közül néhány darab, így az egyik kerék egy része is, a lovak alá került. Az ásatás során tett megfigyelések alapján egy négykerékű, kevés bronz díszítménnyel ellátott kocsi került a sírba. Az igen nagy nedvességtartalmú talaj miatt vas alkatrészei erősen korrodáltak, rossz megtartásúak, formájuk kivehetetlen. A jelenleg restaurálás alatt lévő darabok elkészültével nyílik mód a kocsi rekonstruálására, pontos keltezésére. (7. kép)

A temető használati idejének másik végpontjaként említhetjük a hegyoldal lábánál épségben fekvő női csontvázat, melynek ujján jelentéktelen kinézetű, egyszerű bronz gyűrű volt. A gyűrű felirata – IHS- bizonyítja, hogy viselője kereszténynek vallotta magát.

A feltárás munkái során az ásatás lebonyolításában Anderkó Krisztián ásatási technikus volt segítségemre.

R. Facsády Annamária

Irodalom/References:

FACSÁDY 2000 – Facsády A.: Leletmentések az ún. Bécsi úti temető északi részén. (Rescue Excavations in the Northern Part

7. kép: Részlet a kocsi sírből bontás közben
Fig. 7: Detail from the cleaning of the wagon burial

which contained the remains of a Roman cart buried together with the horses which pulled it. The Celtic Eraviscans, the autochthonous population in this territory, believed that the dead journeyed to the other world on carts. This scene was depicted on the tombstones they raised according to a custom borrowed from the Romans. Very few could actually be privileged enough to take their real, ornamental cart or even parts of it into the grave. We know of a few cart burials or traces of them from Eastern Pannonia, but none from a city, in a municipal cemetery setting (PALÁGYI-NAGY 2000, 150; ZSIDI 2003, 57). The burial must have taken place in the early phase of the cemetery. The grave of a girl buried in the AD 4th century damaged only a small portion of this grave (Fig. 6). The only traces of burning were found

of the so-called Bécsi Street Cemetery.) Aqfűz 6 (2000) 56–61.

FACSÁDY 2003 – Facsády A.: Szondázás a Bécsi úti temető északi részén. (Test excavation in the northern part of the cemetery on Bécsi road.) Aqfűz 9 (2003) 65–68.

HABLE–MÁRTON 2001 – Hable T. – Márton A.: Újabb sírok az aquincumi katonaváros nyugati temetőjéből. (New graves from the western cemetery of the Aquincum Military Town.) Aqfűz 7(2001) 21–37.

MINDSZENTY–HORVÁTH 2003 – Mindszenty A. – Horváth Z.: Az Óbuda/Bécsi út 96. régészeti ásátás geo-pedológiai vizsgálata, Budapest, kézirat.

PALÁGYI–NAGY 2000 – K. Palágyi S. – Nagy L.: Római kori halomsírok a Dunántúlon, Veszprém, 2000

TOPÁL 1993 – Topál J.: Roman Cemetery of Aquincum, Pannonia. The Western Cemetery (Bécsi road) I. Aquincum Nostrum I. Budapest, 1993

TOPÁL 2003 – Topál J.: Roman Cemetery of Aquincum, Pannonia. The Western Cemetery (Bécsi road) II. Aquincum Nostrum I.2. Budapest, 2003

ZSIDI 2003 – Zsidi P.: Die Frage der Hügelgrab- und Wagenbestattungen in Aquincum, Libelli Archaeologici Ser. Nov. No. 1. Pannonica Provincialia et Archaeologia. Budapest, 2003, 57–80.

in the northern part of the approximately 3.6×3.6 m large pit dug down between rocks. The degree to which the wooden elements were charred and the intact condition of the horse remains suggest that the pyre had been smothered. The two horses led by their bridles included a young 3.5 year old individual and an older, 18 year old mare (Kyra Lyublyanovics examined the horses and determined their age and sex. I thank her for her work.) were slaughtered on the spot and thrown into the pit together with elements from the dismantled cart. The two horses were still moving when they were thrown into the pit. One horse lay on its side while the other lay partly on her in a “prostrate” position. Some elements of the cart, like part of one of the wheels remained stuck under the horses. The observations made during the excavation suggest that the four-wheeled cart was placed into the grave with only a few of its bronze ornaments. Due to the high humidity of the soil, the iron elements were strongly corroded and poorly preserved so that their shapes could not be determined. After the restoration of these items the cart will be reconstructed and more precisely dated (Fig. 7).

The other chronological limit of the active period of the cemetery is set by the intact inhumation grave of a woman lying at the foot of the hill. She had a simple, seemingly insignificant bronze ring on her finger. This ring bore the inscription IHS and shows that the woman considered herself a Christian.

Krisztián Anderkó, excavation technician, helped me with the work during the excavation.

Annamária R. Facsády